

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA;
*BREVEM TYPHI EPIDEMICI QUI-
BUSDAM OSTROBOTHNIÆ
PLAGIS GRASSANTIS
HISTORIAM SISTENS,*

QUAM

VENIA EXPER, FACULT. MEDIC. ABOËNSIS,

PRÆSIDE

D. GABR. ERIC. AB HAARTMAN,

*Med. Pract. Prof. Publ. & Ord. Ordin. Imperial. S. Annæ in
secunda & S. Wolodim. in quarta Classe Equ. Aurat.
Reg. Acad. Scient. & Societ. Patr. Holm. atque Oecon.
Fenn. Membro, nec non Imperat. Med. Chirurg.
Petropol. Academiae Correspondente.*

PRO GRADU DOCTORIS

P. P.

ABRAHAMUS CAJANUS,

*Philos. Magister, Medic. Licentiatus & Pastor Paroeciae
Sodankylä in Lapponia,*

In Audit. Medico die XV:o Junii MDCCCXII.

Horis a. & p. m. f.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

Minimum est de arte loqui; multo maximum ex arte dicere.

CICERO.

Quantam in omnem rem medicam, quatenus sanitatis vel conservandæ vel restituendæ respiciat negotium, utilitatem, quamque desideratos toti humano generi fructus, morborum epidemicorum progeniunt descriptiones, utpote qua sola via ad feros istos hostes profligandos tuto itur, superfluum foret longa probare demonstratione, cum id, non modo priscorum sed etiam recentiorum Medicorum testimoniis gravissimis, satis evictum esse, quisque sanus judicet. Merito igitur Celeberrimi jam dudum monuerunt artis medicæ Doctores, ut ad hoc tamquam primarium suum officium, Divi Hippocratis more, omnem suam adhiberent curam studiumque, qui Medicos jure appellari desiderarent; nec desinere, qui adhucdum, hoc nostro abstractis licet speculationibus & dialecticis opinionum commentis locupletissimo ævo, egregium huncce quamvis difficilem & commendare & ipsi obire haud repudiarent laborem. De his igitur persuasi, non dubitavimus, Specimen edituri Academicum, quin simile eligeremus scriptionis argumentum, historiolum scilicet Typhi in media Ostrobothniæ regionis parte, proxime præterlapsa æstate præsertim grassantis, quem paulo accuratius conspiciere & observare

A

licuit

licuit; quo quidem in explanando ita versari constitimus, ut non nisi facta, absque inutili constructionum apparatu simpliciter strictimque enarremus, ne præsentis temporis sæda luce afflictæ, vanas verborum formulas inanesque commentationum argutias fastidiosa iteratione promulgando, & L. B. cujus gratiam favoremque devotissimi exoptamus, & nosmetipfos, velut exardentium facium perfida luce, decipere velle videamur.

12/2

Etsi morbos populares descripturos Cel. quondam Stoll (a) egregius ille epidemicorum morborum observator, haud immerito monuerat, ut tempestatis non modo morbos comitantis, sed etiam prægressæ rationem accurate exponerent, at tamen hac in re neque nobismetipsis, neque curiosioribus aliis quibuscunque scrutatoribus, propter fidelium ac diligentium observationum defectum, ex voto satisfacere possumus. Scire tamen licet, proxime præterlapsi anni (1806) æstatem, tanquam valde frigidam atque humidam, ipsique præcedens mutabili suo genio valde indulgens ver corporum jamjam induxisse opportunitates habilitatesque valde Athenicas, quas de cætero antecedentis anni (1805) annonæ caritas haud parum faverat. Autumnus insequens liberaliore quidem victu vires firmaverat, sed frequens tamen subitaque plerumque calbris in frigus commutatio, cœlique sereni in procellosum, nebulosumque nec non post dies austrinos noctes æquilonari magni imbecillitatis valde fuere feraces, unde Diarrhœa aliæque defluxiones & febres modo intermittentes modo rheumaticæ sporades licet haud raræ observabantur. — Salubrior quidem insequabatur hiems nec valde frigida, sed alta tamen nive valde conspicua, quæ fere nunquam diffluit, ipsaque ideo hiemem protraxit veris advenientis quasi dissipans calorem. — Protracta sic diutius hiems, vel potius rediens

(a) Ratio Medendi T. I, mex ab initio.

ens post veris levia initia gelida valde tempestas, procellis & imbribus intermixta, constitutionem aluit ex duorum annorum præcedentiumque annonæ caritate valde infirmam. — Insignis sane hoc quoque anno (1807.) continuavit esculentorum defectus, non modo sterilem propter Cererem, sed etiam rei quoque pecuariæ, cui valde indulgent incolæ, inopiam. Vesce itaque cœperant victu admodum incongruo & insalubri, pane scilicet sive ex cortice Pini interno (*bartbröd*), sive ex farragine (*stampbröd*) (*) confecto, qualem in annonæ caritate Fennicæ nostræ incolæ ad scintillam vitæ miseræ sufflandam haud raro adhibere solent — Quantum autem ad vires vitæ frangendas hæc viventis ratio, sub ista æris constitutione, & ingravescentibus æstivo tempore agriculturæ laboribus, cum defecto, qui ab ejus modi vitæ inseparabilis est conditione animo juncta, contulerit, facile cuicumque erit perspectu qui vel levisimam Machinæ animalis & ad eam sustinendam summe necessarij processus restitutiōnis habeat notitiam.

Sævire itaque mox præterlapso mense Junii frequentius cœpit, post quam antecedente mense sparsum hinc inde observata fuerit, Febris, cujus indolem Asthenicam ex prægressis facile cognoveris. — Erat quidem ab initio rarior & quoad indolem plerumque mitior, media autem æstate frequentior atque truculentior, ita ut viginti & ultro in quibusdam paroeciis intra septimanam haud raro libitinæ traderentur incolæ. Mediam quidem devastare minitabatur Ostrobotnicæ præcertim plagam, ejusque loca imprimis maritima, paroecias

*) Quem aliis in locis Fennicæ adhibere solent, panis ex Callæ radicis paratus, in Ostrobotnia incognitus est.

nimirum Kelviensem, Lochteänsem, Kalajokensem, & Pyhäjokensem attamen neque in australioribus neque in borealibus viciniis, paroeciis nempe Carlebyensi & Saloensi, ejus plane deerant fatalia vestigia.

Homines autem medicæ imprimis ætatis affligebat hic morbus, infantibus vero & senibus multo minus infestus; quod quidem majori, propter laborum gravitatem illis multo magis molestem, defatigationi indeque provenienti infirmitati tribuendum esse haud immerito putamus. Imbecilliores quidem præsertim opprimere videbatur, quod quidem ab indole ejus prælagiri poterat, sed neque tamen robustioribus media imprimis ætate dum contagiosam magis induere visus est indolem, pepercit; quod item de melioris fortis hominibus & lautiori vivendi rationi asvetis, utpote quorum in genere paucioribus licet contagiosa hæc lue afflictis, major omnino securitas esse solet. Neminem infra undecimum vel supra septuagesimum ætatis annum hoc morbo vidimus afflictum, hi namque, imbecillioris quamvis plerumque habitus, otio siquidem magis dediti, causas morbificas sive quæ vires frangerent vitales, constantius resistere potuerant & restaurationis negotium parciori victu sustentare. Post maturam jam versus autumnum fertilioremque segetem disparuit tandem fatalis hic morbus ferculorum ubertate potius, quam Medicinæ vel magistratuum op; aliis morbis, Tussi scilicet Ferinæ & Dysentericæ locum quasi reliquens, quæ Septembris mense æque fere frequentes & parum mitius iisdem grassari cœperant regionibus.

Sicut Asthenicarum febrium mos esse solet, diuturniore proluxaque prodromorum serie annunciabatur, quem describere promissimus, morbus, admonebanturque diu imbecilliores præsertim de ejus adventu, at robustiores ex inopinato fere virium defectu laborare cœperant. Ex lassitudine namque
etiam

etiam post quietem pertinaciori, somno inquieto parum resuscillante appetitu prostrato, sensuum ataxia, animo dejecto, ac summa interdum præcordiorum, sine aliis tamen saburræ gastricæ signis, anxietate, aliquamdiu modo levius modo gravius affligentibus, fatum inevitabile miseri quasi ex longinquo adspiciebant.

Quibus prægressis ipsa febris cum calore & frigore vel potius horripilationibus alternatim semet succedentibus explicari cœpit. Post hæc autem primordia omnia pejorem sensim ingrediebantur formam, accedentibus scilicet anxietate vehementiori, facie squalidâ & singulari tristitia affecta, nausea, inanibusque vomendi conatibus, cephalalgia modo obtusiore modo acutiore, artuum dolore gravativo atque nuchæ singulari rigore. Pulsus interea parum erat primis morbi natalibus mutatus, ideoque aut debilis, tardus mollisque, aut sani omnino hominis similis; & licet nonnunquam duriusculus observabatur, plenitudine tamen plerumque atque aliis carebat inflammationis indicis, nisi quod aliquando quamvis rarius accidit, topicæ accesferint pectoris affectiones sibi hæc æmulæ, Pneumoniâ Asthenicâ recentiores appellitare solent; his enim plenitudinem aliquando simulabat pulsus, fallaxque imperitis exhibebat necessitatis venam secandi signum. Versus statum, quem intra 7 & 14. tum diem febris plerumque attingebat, graciliores & paulo celeriores evaserunt ictus artuum, qui etiam, quo gravior atque perniciosior fuerit morbus, intermittere frequentius cœperant. Respiratio, quæ quidem ab initio difficilis fuerat, tum magis evasit suspiciosa & quibus pneumonia accesferat, fere orthopnoica. — Lingva initio mollis, alba post modum pituita brunnea nigrave obducta & fissuris aphthisque lacerata, exserta tremebat. Sitis fere nulla, neque ullum siccitatem oris leniendi desiderium.

Vox valde debilis modo sibilans modo balbutiens etiam sine infania. Somnus plerumque inquietus deliramentis ac garrulitate interruptus. Plerosque sopor continuus tenebat, expergefacti vero delirabant mitius mox ad sensum redeunt. Vehementiori qui affligebantur capitis dolore eo quoque graviore & constantiori afficiebantur delirio, quibusdam fere phrenitico. — Secretiones haud parum erant turbati; vomitus namque vel saltem vomendi conatus plerosque vexabant; urina interdum pallida ac agnosa, certum delirii instantis praesagium, interdum idque frequentius crassa jumentosa brunnei coloris, & sine levamine hypostatica; alvus raro stricta, plerumque soluta, spumescens, debilitans. — Sensus externi, praesertim visus, auditusque quibusdam erat praeter modum hebetes ac fere stupidi, aliis valde acuti adeo ut neque paucillum lucis, neque minimum strepitum sine molestia ferre possent. — Plerique levioribus quoque agitabantur imprimis dormientes spasms absque ullo inde deducendo periculi instantis indicio. — Quando vero in pejus, sive propter malignam morbi indolem, sive propter perverfam medendi rationem, omnia ruere coeperant, non modo praedicta ingravescebant symptomata, sed etiam nova fatalis prognoseos conspiciebantur indicia. Pessimi quidem ominis erant delirium continuum, sensuum stupor, artuum tremor, floccorum carptus, prolapsus ad pedes, decubitus supinus, sudor colliquativus, petechiae, quibus finem imponere facies Hippocratica cum aperto ore, alvus valde soluta, putrida ac involuntaria, meteorismus, foetor corporis cadaverosus, tranquillaque tandem mors. — Multis quoque aut Hydrops Anasarca, aut bubones & Parotides, suppurantiaque Apostemata post mortis statum Metastasium instar supervenere, eo quidem eventu, ut ab Hydropicis saltem libitinae haud magna esset jactura; plerique namque intra tres quatuorve periire septimanas. Paulo minus caroides aliique tumores suppuratorii denuntiabant periculum, utpote qui reconvalescentiam parum retardarunt. In recidivas vero facile rela-

relabebantur reconualescentes, dummodo repente nimis ad confetos redierint labores fatigantes vel etiam si paulo pleniore ore quam debilia digestionis organa ferrent nutrirentur; ideoque firmiorem celerioremq; recuperabant vitæ sedentariæ addicti valetudinem. Attamen in genere lentus ad modum & ad plures septimanas dilatus erat convalescendi processus (modus), propter virium scilicet etiam post pacatam febrem defectum, quæ, nisi lautiori diætæ addictis ante 21 diem redire haud cœperant. Recidivis expositi multo magis reclitabantur.

Ex jam allata morbi historia facile apparet, ad Typhos adnumerandum esse, quia Communis morbi character singularem systematis nervosi indigebat infirmitatem, quamvis propter ægrotorum frequentiam & æstatis calorem postea in Synochum mutari vel cum isto complicari cœperant. An vero Typhi famelici nomen speciale mereatur aliis judicandum relinquimus; quem enim eo sub nomine describit Cl. Sagar (a) morbum, licet in multis huic simillimum, in multis tamen discrepantem quisque videt; — quod autem ex nostra quidem opinione inutilem plerumque probat morborum in species varias distinctionem, qua scilicet non modo magna rerum confusio, sed etiam noxium brevis temporis dispendium oritur. Sufficit namque genus atque characterem morbi probe cognoscere, ut iusta inde deduci queat medendi ratio; specierum namque distinctiones apud Nosologos pene arbitrarie occurrunt, secundum diversas causas remotas plerumque stabilitæ, genus vero ipsa abnormitas, si ita dicere fas sit, organismi, sive quoad vires sive quoad normam mixturemque determinat, quibus unice ad Therapiam genuinam tuto ducimur.

Curam

a) Systema morb. Syntem. p. 682.

Curam quod attinet hujus morbi, a mox explicato genio vel indole, facilius quidem determinari, quam adhiberi posse facile cuicumque artis perito est judicatu, indicabantur namque excitantia atque nutrientia efficacissima, at non æque facile eadem erant in promptu. Etenim vulgo non tantum præjudicia sed etiam inopia impediabant, quominus indicationes istas rite sequerentur ægroti. Neque deerunt Medicaſtri, quamvis medicorum quoque titulis colluſtrati, qui Sylviana doctrina inducti potius quam perſvaſi, errores iſtus vulgi non modo aſerent, ſed etiam ipſi in hominum perniciem ſequerentur. Summam inprimis induxerunt virium imbecillitatem quævis evacuantia vehementiora, ideoque præ cæteris ſanguinis miſſiones præfertim repetitæ, quas, etſi vitalem huncce laticem ſummi præſtiti omnes omni ævo periti judicarunt Medici (a), ſine metu adhibitas fuiſſe vidimus, dummodo vehementior capitis dolor id expoſcere videretur. — Sed neque minus noxiæ fuere tam alvi liberaliores, quibus Medicaſtri iſti valde indulgere ſolent, purgationes, quam ſudorifera vehementiora, quæ licet ex tribu excitantium deſumpta, incongrue admodum ad extingquendum ſcilicet uſque omnem incitabilitatem adhibebantur. Nocuit præterea diæta tenuis oligochyla ex pane ſupra nominato, piſce ſalito, baccis verno tempore obviis (b) & oxygala, cujus ſingularis erat nocendi fa-

a) Hac de re cum attentione legi merentur quæ Cl. Celfus L. II. Cap. 10 olim ſcripſit & cujus quidem initium Sylvianam doctrinam in antecelum quaſi indigitat, quando dicitur: "Sanguinem incifa vena mitti, novum non eſt; ſed nullum pene morbum eſſe in quo non mittatur, novum eſt".

b) Diffugiente nive deprehenduntur bæcæ vitis idææ & occycoccos plerumque dulciores quam autumnò, quibus valde indulgent borealium regionum incolæ. Præterea eaſdem bæccas coctione in pulvis conſiſtentiam redactas ſolent conſervare in futurum uſum.

facultas. — Paucis hæcce monuisse volumus, quia non a juvantibus solum sed quam maxime etiam a nocentibus instruemur. —

Perpendere autem nunc juvat quæ medendi methodus magis salutaris deprehensa fuit. — Facile quidem tam a priori, ut dicunt, quam a posteriori erat intellectu, methodum in hoc morbo excitantem fuisse indicatam, sive scilicet causæ considerentur prægressæ debilitantes, sive fatalis plerumque, quem observabamus, a quibusvis evacuantibus abortus effectus. Hanc igitur ineuntes medendi viam, iis primum, qui opportunitate (ut recentiores dicere solent) tantummodo laborarunt, consulimus ut angvem in herba suffocaremus, & explicacionem quasi motuum febrilium impediremus. — Hunc in finem monuimus, ut diætâ eligeretur lautior, atque ut corporis exercitatio esfet quam maxime moderanda, siquidem nihil magis nocuit quam quævis corporis defatigatio. Hisce autem præceptis si fieri potuit, audere consulimus remedium aliquod roborans, quibus haud raro sufflaminatum vidimus fatalem morbum. Verum flagranti jamjam feбри efficaciora adhibenda esse admnicula, facile sumus asperti, medicamenta scilicet excitantia Zoogena forsân haud immerito dicenda, quia igniculos vitæ extinctos fere quasi de novo accendant. His autem ita usi sumus, ut primum mitiora, mox vero efficaciora adhiberemus; eaque a parciiori ad majorem paulatim ascendendo dosin strenue porrigebamus. Si aliquando experiendi causa majorem mox exhibuerimus dosin, quam postea quasi descendendo minuerimus (a), perniciosum plerumque ex hac

B

metho-

a) Secundum dogmata Browniana in asthenia indirecta, qualem propter prægressas nimias corporis defatigationes & a cibo dyspepto in hocce februm genere fas erat sibi fingendi, a majori stimulo ad mitiorem descendendum esse judicavimus; sed experientia nos docuit, vacillanti admodum illa adhuc inniti fundamento.

methodo observabamus effectum, quamobrem præcedentem tamquam multo præstantiorem in posterum sine exceptione adhibebamus.

Ex ista igitur ratione Alkali Ammoniacum acetatum, vinum antimoniatum, aquas distillatas aromaticas, aliæque ejusdem indolis mitiora incitantia ab initio porrigebamus, deinde vero quo magis efferbuerit morbus, Camphoram, Valerianam, opiumque egregio plerumque cum effectu largiebamur. Semper quoque cavebamus ne unico tantum uteremur excitante remedio, multo namque efficaciorum deprehendimus alternum diversorum excitantium usum, cujus scilicet fructus auctæ licet unici remedii doses minime potuerint compensare (a). — Opulentioribus vinum quoddam meracum exhibebamus optimo cum effectu, pauperioribus autem spiritum frumenti, quorum autem utrumque potui, ex jusculis granorum aut hordei & aut avenæ plerumque confecto, admiscebamus, quo is etiam magis redderetur idoneus, quoniam juscula carniū vel alia ejusdem indolis eo tempore comparari non possent. Præter hæc constans quoque levamen attulerunt balnea atque fomentationes calidæ, imprimis quando hunc in finem decocta herbarum aromaticarum spiritu imprimis frumenti exaucta adhiberentur.

Superato jamjam summo febris fervore, ad incitantia permanentis magis efficacæ, quæ roborantia olim dicebantur, confugimus eum scilicet in finem, ut eorum ope non modo constantius magisque normale redderemus

a) Hinc analogæ est quam in egregio libro (uber die gereizte muskel feber) multis exemplis confirmat, observatio, diversa irritamenta successive adhibita irritabilitatem diutius provocare, quam si unum idemque continuo admotum fuerit.

mus incitationis negotium, sed etiam vires coctrices, quas & causæ prægressæ & ipse morbus fregerant, firmaremus. Extracta itaque præscripsimus amara, Absinthii videlicet, Gentianæ, Centaurii, cæteraque destillata cujusdam aquæ aromaticæ ope in formam elixirii redacta. Hæc imprimis pauperioribus consveta erat medicina; divitioribus autem Kinkinæ varia sub forma liberaliorem consulimus usum, quem sane in hisce febribus præstantissimumprehendimus, dummodo sive extra consuetum protraherentur tempus, sive remittentem observarent typum. — Superata febre de eo fuimus solliciti, ut diætâ uterentur convalescentes & nutriente & eupepta, pane nempe bene fermentato cocto, carnibus juniorum animalium piscibusque recentibus, carniū jusculis saturatoribus nec non lacte recenti interdum cum musco Islandico cocto, quæ scilicet ciborum genera maxime esse in promptu & egregie prodesse, comperiebamus. Idque præterea cavebamus, ne convalescentes nimis cito ad consuetos redirent labores; quod quando contigerit, relapsum sæpissime perniciosissimum produxisse observavimus.

Quando Metastases sive propter maligniorem morbi indolem, sive perversæ medendi rationis ergo, supervenerint, eadem in genere sequebatur indicationis rationem, adhibitis simul pro re natâ remediis topicis. — Peslima autem omnium fatalissimaque erat Hydrops, cui frustra plerumque opem ferebamus; aliquando tamen præter spem profuerunt Scillitica.

SECRET

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

3